
Надія Кукса

завідувачка відділу Суботівського історичного музею
Національного історико-культурного заповідника
«Чигирин»

АРХЕОЛОГІЧНА КАРТА ЧИГИРИНЩИНИ ВОЛОДИМИРА АНТОНОВИЧА

Праця Володимира Антоновича «Археологическая карта Киевской губернии», що побачила світ 1895 р., є першою спробою створення реєстру відомих на той час археологічних пам'яток. Окремий розділ дослідження присвячений археологічній спадщині Чигиринського повіту. Напрацювання вченого не втрачають своєї актуальності дотепер.

Ключові слова: Археологічна карта Чигиринського повіту, Володимир Антонович, археологічні знахідки, кургани, городища.

«Сподіваюсь на те, що працею і любов'ю заслужу коли-небудь, що українці визнають мене сином свого народу, оскільки я все готовий розділити з ними»

Володимир Антонович

З середини ХІХ ст. прослідковується активізація археологічних студій на українських землях. Чигиринщина, де споконвіків вирувало життя, перебувала в полі зору дослідників. Перші археологічні дослідження краю належать Д.П. де ля Флізу, О.Бобринському, І.Фундуклею, Л.Похилевичу [4, 10]. Проте їх напрацювання носили швидше накопичувальний характер.

Першою спробою систематизувати численні розрізнені пам'ятки археології належить Володимирі Антоновичу, коли всі відомі на кінець ХІХ ст. об'єкти та окремі знахідки Чигиринського повіту були вміщені в окремому розділі його праці «Археологическая карта Киевской губернии» [1]. Це була по суті перша спроба укладання реєстру археологічної спадщини Чигиринщини.

При складанні археологічної карти Чигиринського повіту вченим були використані насамперед власні напрацювання з виявлення, обстеження атрибуції пам'яток, здобуті в результаті численних польових та археологічних розвідок. Виняткову цінність для відображення якомога повнішої картини становило використання дослідником потужної джерельної бази. В.Антоновичем було враховано інформацію про кургани, старовинні укріплення, городища, а також окремі археологічні знахідки, скарби, подану у працях попередників: І.Фундуклея, О.Бобринського, Л.Похилевича, М.Біляшівського, матеріалах археологічних з'їздів та музейних колекціях. Окрім цього, введено до наукового обігу відомості, зібрані волосними службовцями повіту, Завдяки цьому, ексклюзивні дані не загубилися в архівах державних установ, а стали відомими широкому загалу.

Свій своєрідний каталог археологічних пам'яток Чигиринського повіту автор розділив на дві частини. До першої частини були віднесені пам'ятки населених пунктів та їх околиць, що знаходилися у басейні Дніпра. З кінця 50- рр. ХХ ст. цю територію поглинули води Кременчуцького водосховища, і вона є недоступною для досліджень. Потужний масив пам'яток безповоротно втрачений для дослідників.

Другою частиною каталогу охоплено пам'ятки населених пунктів, що знаходяться в нижній течії притоки Дніпра Тясмина. Перелік археологічних об'єктів дає змогу дізнатися, настільки пагубною виявилася господарська діяльність населення для окремих видів пам'яток. Насамперед це стосується городищ і курганів. Дослідник вказує кількість курганів, наявних у населених пунктах та їх околицях, розміри окремих городищ тощо.

В.Антонович вважається одним з фундаторів історичного краєзнавства. Його археологічно-краєзнавчі напрацювання були використані в студіях інших вчених. У праці Г.Павлуцького «Деревянные и каменные храмы» [2] знаходимо цікаву інформацію щодо старожитностей Чигиринщини.

Хоча перелік археологічних пам'яток, наведених в «Археологической карте Киевской губернии», не систематизований за категоріями названих об'єктів, знаходимо для себе винятково цінні відомості, як от про існування на 90-ті рр. ХІХ ст. в Чигирині кам'яної баби, подібної до тієї, що до цього часу є в Суботіві. Оскільки сам факт знаходження подібних археологічних об'єктів для нашої місцевості є нетиповим, інформація, вміщена в праці В.Антоновича допомагає атрибутувати кам'яну бабу в Суботіві [3, с. 240-242].

З часу виходу праці В. Антоновича «Археологическая карта Киевской губернии» минуло більше століття, проте досі робота над укладанням реєстру археологічних пам'яток ще є далекою від завершення. Науковці НІКЗ «Чигирин», їх колеги з вітчизняних та зарубіжних установ успішно продовжують цю нелегку справу. Час від часу звертаються до напрацювань вченого, які, як бачимо, не втрачають своєї актуальності.

Список використаних джерел

1. Антонович В. Археологическая карта Киевской губернии, Москва, 1895. – С. 112-114.
2. Деревянные и каменные храмы. Профессора Университета Св. Владимира Г. Г. Павлуцкого. – Древности Украины. Вып. I. – Киев: Издание Императорского Московского Археологического общества. Тип. С. В. Кульженко. Пушкинская ул., соб. дом, № 4-й, 1905 г. – 124 с.
3. Кукса Н. Кам'яна баба в Суботіві. Спроба атрибуції // Археологія спадок віків: матеріали Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. – К., 2011. – С. 240-244.
4. Нераденко Т. Археологія Чигиринщини. – Черкаси, 2012. – С. 10.

Катерина Мельничук

студент V курсу історичного факультету
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський

СУДОВІ СПРАВИ ПРО ЧАКЛУНСТВО У XVIII ст. НА ПОДІЛЛІ У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ В.АНТОНОВИЧА

У статті аналізується внесок Володимира Боніфатійовича Антоновича у вивчення специфічного явища ранньомодерної української культури – судових справ про чаклунство, насамперед, розглянутих у Кам'янецькому магістратському суді.

Ключові слова: судовий процес, кримінальна справа, вирок суду, самосуд, чаклунство, відьма, інквізиція, підсудний, епітимії.

Наукова спадщина, громадська діяльність і самопожертва, на користь служіння ідеї національного відродження, Володимира Боніфатійовича Антоновича не могла не викликати захоплення як у його сучасників, так і у теперішніх поколінь. Будучи вихованцем історико-філологічного факультету Університету Святого Володимира, Володимир Антонович став одним із засновників і провідників Київської громади, яка в майбутньому дасть поштовх для народницького руху. І як ідеолог цього руху вирішив низку завдань, що довершили формування українського народництва. Зокрема, поєднав проблему тисячолітньої тягlosti української історії з ідеєю про споконвічне існування громад – як виключно української форми організації життя, функцією якої були збереження релігійної, культурної та соціально-політичної стабільності [3, с. 48].

В. Антонович був головним редактором Тимчасової комісії для розбору давніх актів при генерал-губернаторі Правобережжя, очолював Історичне товариство Нестора-літописця, заснував архів і ряд музеїв університету, започаткував лекційний курс з історичного джерелознавства в Київському університеті.

Наукова спадщина Володимира Антоновича порівняно невелика за обсягом, водночас вона дуже багата за змістом і новизною ідей. Так, серед праць видатного історика провідне місце займають дослідження з української історії, серед них «Про гайдамацтво», «Уманський сотник Іван Гонта», «Про походження козацтва», «Київ та його доля і значення з XIV-XVI ст.», «Археологічна карта Київської губернії», «Коротка історія козаччини».

Вагому частину творчого доробку В.Антоновича становлять джерелознавчі праці. Будучи майже двадцять років на посаді головного редактора Археографічної комісії, якою було видано 13 томів «Архива Юго-Западной России», 9 із них він безпосередньо редагував та коментував. До джерелознавчих праць Володимира Боніфатійовича відносяться також «Последние времена казачества на правой стороне Днепра: по актам с 1679 по 1716 год», «Исследования о казачестве по актам с 1500 по 1648 год», «Исследования о городах Юго-Западной России по актам 1700-1798 гг.», «Сборник летописей, относящихся к истории Юго-Западной России», «Сборник мемуаров, относящихся к истории Южной Руси» [6, с. 188].

Варто зазначити, що активна наукова та громадсько-політична діяльність Володимира Антоновича не могла не стати предметом ретельного вивчення науковців. На жаль, попри значний масив досліджень, практично невивченими залишаються наукові студії Володимира Боніфатійовича в галузі судових справ про чаклунство. Тривала робота вченого з матеріалами гродських і магістратських судів Правобережної України дала йому можливість натрапити на унікальний з точки зору характеристики уявлень та ментальності населення початку XVIII ст. матеріал. Більше того, як справедливо зазначив П. Чубинський, «дослідження професора Антоновича і додані до нього акти, при порівнянні з його етнографічними даними, вказують, що народи і сьогодні вірять в такі ж таємні сили природи... Майже всі вірування, які заключаються в процесах XVIII століття – аналогічні з сучасними» [1, с. 3]. Очевидно, подібні компаративні дослідження були б цікаві й з точки зору порівняння вірувань початку XVIII ст. із нашим часом. Питання чаклунства, відьомства на